

Ewa Horyń

Uniwersytet Komisji Edukacji Narodowej w Krakowie

<https://orcid.org/0000-0001-5549-5977>

Jadwiga Horyń

Miechów

ŻYCIE KULTURALNO-LITERACKIE W MIECHOWIE W LATACH 1945–1975 (WYBRANE ZAGADNIENIA)¹

STRESZCZENIE

Niniejszy artykuł przybliży zagadnienie związane z życiem kulturalno-literackim Miechowa w latach 1945–1975, w okresie istnienia Polski Ludowej. Materiał wykorzystany do badań uwzględnia dostępne źródła, które zebrała jedna z autorek studium w 1976 roku. Są to uchwały i dokumenty powstałe w ówczesnie funkcjonujących placówkach kulturalno-oświatowych: Muzeum Regionalnym, Referacie Kultury przy Powiatowej Radzie Narodowej, Powiatowym Ośrodku Kultury, Miejskiej Bibliotece Publicznej, Bibliotece Pedagogicznej oraz Klubie „Prasa, Książka, Ruch”. W celu uzupełnienia danych dodatkowo przeprowadzono rozmowy z przedstawicielami instytucji kultury, w tym bibliotek (publicznej i pedagogicznej), kina, Muzeum Regionalnego, a także Urzędu Powiatowego. Zdobyte informacje ustne również zostały ujęte w prezentowanym studium. Jak wynika z przeprowadzonych badań, mieszkańcy Miechowa mogli brać udział w wydarzeniach kulturalnych, a także czytać literaturę, korzystać z radia

¹ Materiał, wykorzystany w niniejszym artykule, pochodzi z pracy magisterskiej Jadwigi Zajac [Horyń], *Życie kulturalno-literackie w Miechowie w latach 1945–1975*, napisanej pod kierunkiem dr. E. Chudzińskiego, obronionej w 1977 r. w Instytucie Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie. Ze względu na obszerność i wielowymiarowość omawianego zjawiska, w studium przybliżono jedynie wybrane zagadnienia. Pogłębione analizy każdej z dziedzin działalności kulturalno-literackiej znacznie przekroczyłyby ramy tego szkicu. W artykule przyjęto tę samą czeruę czasową, która została określona w pracy magisterskiej.

i telewizji. Zarówno działalność instytucji kulturalnych funkcjonujących na tym terenie, jak i prowadzenie wszelkiego rodzaju inicjatyw podporządkowano aktualnej linii partii rządzącej.

SŁOWA KLUCZOWE: CZYTELNICZTWO, KULTURA, MIECHÓW, OŚWIATA, PRASA, 1945–1975

SUMMARY

THE CULTURAL AND LITERARY LIFE IN MIECHÓW FROM 1945 TO 1975 (SELECTED ISSUES)²

The article takes a closer look at the cultural and literary life of Miechów in the post-war period, precisely from 1945 to 1975, during the existence of the Polish People's Republic. The material used for the research includes the available sources, which were collected by one of the study's authors in 1976. These are resolutions, and documents found in the cultural and educational institutions of the time: the Regional Museum, the Referat of Culture at the County National Council, the County Cultural Centre, the Municipal Public Library, the Pedagogical Library, and „Prasa, Książka, Ruch” Club. Additional interviews were held with representatives of institutions including libraries (public and pedagogical), a cinema, the Regional Museum, and the County Office to supplement the data. Oral information obtained was also included in the presented study. According to the article, among the means available to enable Miechów residents to enjoy cultural achievements are forms of active participation in culture, as well as literature, radio, and television. The activities of cultural institutions operating in the area and all kinds of initiatives are subordinated to the current ruling party line.

KEY WORDS: CULTURE AND EDUCATION, MIECHÓW, 1945–1975, PRESS, READERSHIP

Celem niniejszego artykułu jest próba przybliżenia ważnej sfery życia intelektualnego w Miechowie, jaką była działalność kulturalno-literacka w latach 1945–1975, w okresie istnienia Polski Ludowej³, który nie był czasem

² The material used in this article comes from Jadwiga Zajac's [Horyń] MA thesis *Cultural and literary life in Miechów from 1945 to 1975*, written under the supervision of Dr. E. Chudziński (1977) at the Institute of Polish Philology of the National Higher Teacher Training College in Cracow. Due to the vastness and multidimensionality of the phenomenon in question, the study will only present selected issues. An in-depth analysis of each cultural and literary activity field would go far beyond this sketch's scope.

³ Por. *Wielka historia Polski*, T. 5, Cz. 1, Cz. Brzoza, *Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918–1945)*; Cz. 2, A.L. Sowa, *Od drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945–2001)*, Kraków–Warszawa 2003, s. 473–682.

jednorodnym, nierzadko naznaczonym wzmoczoną propagandą, stanowiącą ważny instrument formowania społeczeństwa we wszelkiej jego aktywności, między innymi poprzez książkę, prasę, radio film czy szkołę⁴.

Władze państwowe od początku starały się objąć ścisłą kontrolą życie kulturalne⁵. Aktywnie działała cenzura, życie publiczne podporządkowane zostało wymogom ideologii, hołubiona była kultura masowa, wzorowana na radzieckiej, nie miały zaś poparcia instytucje i towarzystwa popularyzujące kulturę regionalną, tradycyjną, wiejską czy kościelną. Rolę organizacyjną na tym polu sprawowały ówczesnie istniejące rady narodowe. Do ich zadań należało m.in. popularyzowanie życia literackiego, inspirowanie i koordynowanie zawodowej i amatorskiej twórczości artystycznej, kierowanie działalnością kulturalno-oświatową prowadzoną przez organizacje społeczne, stowarzyszenia, domy kultury, biblioteki, kluby świetlicowe, ogniska artystyczne. Należy pamiętać, że jednym z zasadniczych zadań działalności kulturalnej⁶ na polu edukacyjnym było uruchamianie szkolnictwa podstawowego i średniego oraz stwarzanie bazy materialnej dla upowszechnienia kultury⁷.

Jedną z instytucji upowszechniania kultury była biblioteka. Książka bowiem stała się istotnym czynnikiem życia kulturalnego, społecznego i gospodarczego. Istniejąca od 1923 roku Biblioteka Publiczna w Miechowie to „najstarsza instytucja upowszechniania kultury na ziemi miechowskiej”⁸. Biblioteka ta „wyrosła z potrzeb kulturalno-oświatowych społeczności miechowskiej”⁹. W badanym okresie działalność tej instytucji utrudniały nie tylko problemy lokalowe i brak kadry, lecz także liczne ubytki w przedwojennym księgozborze. Statystyka biblioteczna wykazała w bibliotece miechowskiej w 1945 roku 6579 woluminów i 738 czytelników¹⁰. Na skutek wejścia w życie *Dekretu z dnia 17 kwietnia 1946 roku o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*¹¹, „który m.in. zapowiadał zbudowanie ogólnopolskiej sieci bibliotek publicznych, utrzymywanej przez państwo i samorządy,

⁴ *Polska Ludowa w edukacji historycznej*, red. M. Fic, Katowice 2019, s. 7.

⁵ *Wielka historia Polski...*, s. 476.

⁶ [b.a.], *Wstęp [w:] Wybrane zagadnienia rozwoju kultury w Polsce. Zbiór artykułów*, Pracownia Badań CPARA, Warszawa 1969, s. 5.

⁷ J. Zajac, dz. cyt., s. 11.

⁸ M. Słuszniaik, *Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Miechowie 1923–2003. Historia i współczesność*, Miechów 2004, s. 9.

⁹ Tamże.

¹⁰ Tamże, s. 20.

¹¹ *Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*, Dz.U. 1946, nr 26, poz. 163. Pozyskano z <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19460260163> (dostęp 2.03.2024).

złożonej z trzech członów odpowiadających organizacji administracyjnej państwa: bibliotek gminnych, powiatowych i wojewódzkich¹², sieć ich wzrastała, powiększały się także księgozbiory. Dla przykładu można podać, że już w 1949 roku Biblioteka Miejska w Miechowie liczyła 7,5 tys. woluminów, dziesięć lat później księgozbiór znacznie się powiększył – wynosił 10 tys. tomów, w tym 4 tys. stanowiła beletrystyka, 3 tys. to pozycje z zakresu literatury fachowej. Dość dużą popularnością cieszyły się również książki traktujące o prowadzeniu gospodarstwa rolnego i domowego, pielęgnacji niemowląt, wychowywaniu dzieci oraz o elektro- i radiotechnice. Znacznie też zwiększyła się liczba czytelników¹³.

Należy pamiętać, że zgodnie z ówczesnym pojmowaniem zadań kultury¹⁴ chodziło nie tylko o jednokierunkowy przekaz i ideologiczny charakter większości inicjatyw, ale też o szeroko dostępną ofertę kulturalną „dla ludu”. I tak „w nowych warunkach ustrojowych biblioteka uczestniczyła w imprezach poświęconych książce i jej twórcom oraz sprawom regionu i kraju”¹⁵. Najprostszą formą pozyskiwania czytelnika były wszelkiego rodzaju wystawki. Stanowiły one ważny atut przy pozyskiwaniu „kadr czytelnicych”. „Były to wystawki nowości bibliotecznych lub propagujące literaturę społeczno-polityczną”¹⁶. Na podstawie pozyskanych danych z 1953 roku wynika, że w tym roku zorganizowano 174 wystawki, które obejrzało 42788 widzów. Czytelnicy w Miechowie chętnie korzystali z informacji bibliograficznej. W celu propagowania czytelnictwa wprowadzono również cykliczne spotkania z poetami, pisarzami, m.in. Józefem Andrzejem Frasikiem, Hanną Mortkowicz-Olczakową, Januszem Meissnerem, Tadeuszem Kubiakiem, Stefanem Otwinowskim czy Janiną Porazińską¹⁷.

W 1955 roku – w wyniku reorganizacji sieci bibliotek w Polsce – połączono biblioteki miejskie i powiatowe; odtąd w Miechowie funkcjonowała Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna, „która jako jedna jednostka organizacyjna pełniła dwojaką rolę: po pierwsze – biblioteki miejskiej obsługującej

¹² M. Ślusznik, dz. cyt., s. 20.

¹³ Te statystyki świadczą o tym, że spora część mieszkańców Miechowa potrafiła czytać, co nie było wtedy takie oczywiste. Walka z analfabetyzmem, jaką toczyła władza ludowa sprawiała, że popyt na książkę był w tamtych czasach ogromny.

¹⁴ Por. też K. Milczarek, *Kultura zideologizowana – kultura skomercjalizowana. Dylematy nauki i praktyki społecznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 1997, nr 3, s. 25–39.

¹⁵ Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Fihel w Miechowie, *Miechowska Książnica w trosce o czytelnika i na straży dziedzictwa kulturowego ziemi miechowskiej*. Pozyskano z <https://www.biblioteka.miechow.pl/historia.html> (dostęp 2.03.2024).

¹⁶ M. Ślusznik, dz. cyt. s. 21; też, *Kartki z dziejów książki w Miechowie*, Miechów 2013, s. 48.

¹⁷ Por. też M. Ślusznik, *Kartki z dziejów książki...*, s. 49.

głównie mieszkańców Miechowa, po drugie – ośrodka instrukcyjno-metodycznego dla bibliotek w powiecie miechowskim¹⁸. Dzięki temu połączeniu w bibliotece zwiększył się zasób księgozbioru i wzmocniła kadra pracownicza. Należy jednak pamiętać, że od 1956 roku uległ likwidacji centralny zakup książek, głównym źródłem przyrostu księgozbioru był zakup realizowany przez budżet państwa¹⁹. W czterdziestolecie powstania Biblioteki – w 1963 roku, zapisanych do niej było 2308 czytelników, co ówczesnie stanowiło ok. 33,3% wszystkich mieszkańców Miechowa. Biorąc pod uwagę kryterium wieku, wykształcenia, a także pozycję społeczno-zawodową miechowian²⁰, wśród czytelników przeważali uczniowie i studenci (dzienni i zaocni), pracownicy umysłowi, w mniejszej liczbie byli to rolnicy, pracownicy fizyczni i osoby niezatrudnione (np. kobiety prowadzące gospodarstwa domowe oraz renciści). Co ważne, szczególną uwagę przywiązywano do pracy działu naukowego. Należy podkreślić, że każdy z działów zawierał zróżnicowany księgozbiór: od poziomu zerowego – dla czytelników bez żadnego wykształcenia aż do książek na poziomie uniwersyteckim. Oddział książek dla dzieci liczył 560 tomów. W tym czasie prężnie działała także wypożyczalnia międzybiblioteczna. Książki sprowadzane były z Biblioteki Uniwersyteckiej w Poznaniu, Biblioteki Jagiellońskiej w Krakowie, Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie. Biblioteka zorganizowała również punkt biblioteczny w szpitalu, w Wieczorowej Szkole dla Pracujących oraz trzy punkty biblioteczne na wsi²¹.

Promocja książki i czytelnictwa była trudna z powodu braku odpowiedniego *locum*. Dlatego też ograniczono się do form wizualnych: plansz, plakatów, wystaw okiennych i wystaw wewnętrznych. I tak np. oprócz stałych wystaw w 1963 roku urządzono 26 okolicznościowych wystaw książki oraz sporządzono 16 plansz. Dodatkowo rozwinięto pracę z czytelnikiem indywidualnym przez wprowadzanie prenumerat czasopism. Nawiązano współpracę z instytucjami na terenie miasta, szczególnie ze szkołami i Ośrodkiem Kultury²². Jako ciekawostkę można podać fakt, że w Miechowie w 1961 roku na jednego mieszkańca przypadała więcej niż jedna książka²³; w tym też roku

¹⁸ M. Słusznia, *Powiatowa i Miejska Biblioteka...*, s. 23.

¹⁹ Tamże, s. 24.

²⁰ Szerzej na temat struktury społeczno-demograficznej wśród czytelników w: J. Ankudowicz, *Czytelnictwo na tle życia kulturalnego i struktury społecznej mieszkańców małych miast*, Warszawa 1967.

²¹ Informacje te pozyskano od p. M. Fihel, emerytowanej kierowniczkii Biblioteki Miejskiej w Miechowie, w styczniu 1977 r.

²² Jw.

²³ [b.a.], *Miechowskie. Biblioteki, księgozbiory, czytelnictwo*, „Gazeta Krakowska”, 1961, nr 214 (9–10 IX), dod. AB. Wycinki prasowe za lata 1951–1972, na temat miasta i regionu miechowskiego zostały udostępnione autorkom artykułu w Czytelnicy Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej w Miechowie (styczeń–marzec 2024).

zarejestrowano 22 punkty sprzedaży prasy, rok później liczba zwiększyła się do 29²⁴. Sytuacja lokalowa poprawiła się dopiero w 1964 roku²⁵.

W 1965 roku największą liczbę wypożyczeń wśród czytelników osiągnęły następujące pozycje: *Kolumbowie* R. Bratnego, *Dzikowy skarb* oraz *Wawelskie wzgórze* K. Bunscha, *Sława i chwała* J. Iwaszkiewicza, *Macocha* J.I. Kraszewskiego, *Popioły* S. Żeromskiego, *Barwy walki* M. Moczara. Do najpoczytniejszych pozycji autorów obcych należały: *Komu bije dzwon* E. Hemingwaya, *Na wschód od Edenu* J. Steinbecka, *Cichy Don* i *Los człowieka* M. Szolochowa, *Anna Karenina* L. Tołstoja, *Krystyna córka Lavransa* S. Undset. Niesłabnym powodzeniem cieszyły się utwory E. Orzeszkowej, H. Sienkiewicza, S. Żeromskiego, B. Prusa, M. Rodziewiczówny. Dużą popularnością cieszyła się twórczość Sienkiewicza, a szczególnie *Potop*, *Ogniem i mieczem*, *Krzyżacy*, *Quo vadis*. Wśród kobiet wyraźnie zaznaczyły się zainteresowania Rodziewiczówną, Kraszewskim czy Gomulickim. Oprócz literatury pięknej, wiele wypożyczeń dotyczyło tekstów o tematyce wojennej, zwłaszcza z okresu II wojny światowej, obozowej, wspomnieniowej i historycznej. W badanym okresie czytano teksty autorstwa K. Bunscha, A.C. Centkiewiczów, P. Gojawiczyńskiej, H. Boguszewskiej, S. Wiecheckiego (Wiecha) i in. Spore zainteresowanie wzbudzili także: K. May (*Winnetou*), K. Makuszyński (*Awantura o Basię*), H. Gomulicki (*Wspomnienia niebieskiego mundurka*) czy W. Umiński (*Flibustierowie*). Należy dodać, że wypożyczenia literatury młodzieżowej przewyższały niejednokrotnie liczbę wypożyczeń innych grup czytelniczych. Tak wszechstronne zainteresowania czytelnicze spowodowane były rozbudowaną propagandą informacyjno-bibliograficzną. I tak np. w 1965 roku udzielono 1470 informacji, w kolejnym zaprezentowano 122 wystawki okolicznościowe, przeprowadzono 12 pogadanek, wykonano 18 plasz i plakatów, zorganizowano 6 spotkań autorskich.

W latach 70. XX wieku na rozwój czytelnictwa miechowskiego wpływ miały też ogólnopolskie wydarzenia kulturalne. Należałoby wspomnieć o obchodzonej w 1973 roku 130. rocznicy urodzin Marii Konopnickiej czy 200-leciu powstania Komisji Edukacji Narodowej.

Z badań przeprowadzonych przez Barbarę Kobylec (Biernacką) wynika, że znaczny wpływ na wybór lektury miały recenzje opublikowane w prasie, radiu czy telewizji²⁶. Inną metodą dotarcia do potencjalnego czytelnika

²⁴ [b.a.], *Czytelnictwo w Miechowskiem stale wzrasta*, „Gazeta Krakowska” 1963, nr 250 (22 X), dod. AB.

²⁵ M. Słusznik, *Powiatowa i Miejska Biblioteka...*, s. 24.

²⁶ Wyniki te pochodzą z pracy magisterskiej *Czytelnictwo literatury popularnonaukowej w Miechowie* autorstwa Barbary Kobylec [Biernackiej], ówczesnej kierowniczki Biblioteki, w której opublikowano wyniki badań dotyczące czytelnictwa literatury popularnonaukowej w latach 1972–1973. Maszynopis pracy jest w posiadaniu B. Biernackiej.

były Dni Oświaty, Książki i Prasy²⁷, podczas których bibliotekę odwiedzały wycieczki szkolne z miasta i okolic, odbywały się m.in. odczyty, kiermasze książek czy wieczory dyskusyjne połączone z tzw. częścią artystyczną²⁸, w 1972 roku np. przygotowano wystawy: *Książki o książce* z okazji Międzynarodowego Roku Książki, a także *A. Gieryski i jemu współcześni*. Oprócz tego odbyła się wystawa z okazji 50-lecia ZSRR. Równolegle prowadzono wystawy nowych książek, a wśród młodych czytelników reklamowano imprezy odczytowe prowadzone przez Towarzystwo Wiedzy Powszechnej.

Należy pamiętać, że cechą charakterystyczną tych czasów było całkowite ubezwłasnowolnienie zarówno bibliotek, jak i innych instytucji publicznych²⁹. Oczywiście odzwierciedlało się to obowiązkowym podporządkowaniem aktualnej linii rządzącej partii komunistycznej³⁰.

W związku z szybkim rozwojem szkolnictwa Inspektorat Szkolny uruchomił w 1953 roku Bibliotekę Pedagogiczną w Miechowie i umieścił ją w budynku Związku Nauczycielstwa Polskiego przy ul. Sienkiewicza. Pierwsze książki, w liczbie 780 woluminów, to dar Inspektoratu przeznaczony dla nauczycieli miasta Miechowa i całego powiatu. W zestawie podręczników znalazły się przewodniki metodyczne, poradniki niezbędne do nauczania poszczególnych przedmiotów, biuletyny, roczniki, zestawy lektur

²⁷ Wcześniej funkcjonowała nazwy: Święto Oświaty, Tydzień Oświaty, Książki i Prasy; w 1949 r. nazwę przekształcono na Dni Oświaty, Książki i Prasy. Mimo zmiany nazwy formuła wydarzenia pozostała taka sama. Jak podają autorzy, w czasie tego wydarzenia kulturalnego, oprócz sprzedaży książek, w miejscowościach odbywały się różnorodne imprezy powiatowe lub gminne, organizowano spotkania autorskie, odczyty, wystawy plakatów czy zbiórki pieniężne na budowę bibliotek – por. P. Kitrasiewicz, Ł. Gołębiewski, *Rynek książki w Polsce 1944–1989*, Warszawa 2005, s. 27.

²⁸ „Gazeta Krakowska”, 1967, (19 IV); tamże, 1971, (12 V).

²⁹ M. Słusznik, *Powiatowa i Miejska Biblioteka...*, s. 26–27.

³⁰ W badanym okresie, jak podają M. Słusznik i J. Baran: „Niemał na każdy miesiąc zaplanowana była przynajmniej jedna impreza «awansująca» bibliotekę, a tematycznie związana z rocznicami np. śmierci Lenina, Marksa, urodzin Stalina, obchodami 1 Maja. Począwszy od 1947 r. biblioteki powiatowe otrzymywały z Biura Pełnomocnika Wojewódzkiego Urzędu Kontroli Prasy, Publikacji i Widowisk listy książek podlegające niezwłocznemu usunięciu ze zbiorów bibliotecznych. W myśl pism przewodnich zobowiązano PiMBP do przeglądnięcia księgozbioru w celu usunięcia «przestarzałej» literatury z działów: religioznawstwa, filozofii, historii, zwłaszcza książki gloryfikujące Józefa Piłsudskiego. Jak uzasadniano, tego typu literatura miała: «utrudniać właściwą pracę bibliotekarza i nie spełniać roli wychowawczej wobec czytelników». Kilka razy do roku biblioteki otrzymywały paczki z książkami wraz z «Wykazami książek» – księgozbiory zostały zaśmiecone literaturą nasyconą «marksizmem». Akcentowano znaczenie i rolę klasy robotniczej. Tym celom miały też służyć spotkania z działaczami partyjnymi”, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Fihel w Miechowie, *Jubileusz stulecia Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Fihel w Miechowie*. Pozyskano z <https://www.biblioteka.miechow.pl/per-aspera-ad-astra.html> (dostęp 15.03. 2024).

obowiązkowych i uzupełniających itp. W kolejnych latach uruchomiono czytelnię dla nauczycieli, którą zaopatrzone w słowniki, encyklopedie i czasopisma pedagogiczne. W 1973 roku księgozbiór liczył ponad 10 tys. książek, w tym 75% stanowiły książki naukowe, 25% książki pedagogiczne.

Ożywienie życia kulturalno-literackiego spowodowało, że odrębnym zagadnieniem w okresie powojennym był rozwój prasy, któremu towarzyszył wzrost czytelnictwa gazet i czasopism. Czytelnictwo prasy uzależnione było od zwiększenia produkcji w tej dziedzinie, dostosowanie nakładów gazet i czasopism według ich rodzajów do potrzeb mieszkańców Miechowa. Należy dodać, że prasa była potężnym narzędziem propagandy, stąd zwiększano jej nakład. Jak się okazuje, w pierwszych latach powojennych czytane były jedynie dzienniki: „Dziennik Polski”, „Trybuna Ludu”, „Gazeta Krakowska”, „Echo Krakowa” oraz tygodniki: „Przyjaciółka”, „Kobieta i Życie”, „Przekrój”, „Świat”, „Życie Literackie”, „Tygodnik Powszechny”, „Przegląd Kulturalny”, „Nowa Kultura”, „Panorama”, „Dookoła świata”.

W obydwu bibliotekach dostępne były również inne magazyny, jak „Gromada”, „Horyzonty Techniki”, „Problemy”, „Trzeźwość”, „Twoje Dziecko”, „Motor” czy „Film”. Nauczyciele najczęściej korzystali z prasy branżowej, np. „Głos Nauczycielski”, „Życie Szkoły”, „Biologia w Szkole”, „Historia”, „Wychowanie w Przedszkolu”.

W 1954 roku, na wniosek Komitetu Powiatowego PZPR oraz Frontu Jedności Narodu, rozpoczęto wydawanie gazety regionu miechowskiego pt. „Głos Miechowski”³¹. Każdorazowy nakład miał wynosić 5 tys. egzemplarzy. Zespół redakcyjny tworzyli: Marian Krzysztofczyk, Stefan Bryliński, Eugeniusz Michoń, Zdzisław Karkowski, Edward Cieślik, Teofil Dziedzic, Adam Krzysztoń, Augustyn Grzyb i Roman Kuraj. Redaktorem naczelnym był Marian Krzysztofczyk. Jak czytamy na pierwszej stronie gazety:

Pismo nasze będzie wychodziło dnia 1 i 15 każdego miesiąca jako dwutygodnik i będzie poświęcone informowaniu społeczeństwa o tych wszystkich sprawach, którymi żyje powiat o charakterze wybitnie rolniczym. Na łamach pisma będzie mowa o sprawach rolniczych i przebudowie wsi: dotychczas indywidualnej na zespołową, o zagadnieniach społeczno-politycznych, ekonomicznych, kulturalno-oświatowych, młodzieżowych i sportowych. Będziemy również mówić o osiągnięciach i brakach, niedociągnięciach w aparacie rad narodowych czy gospodarczych, napiętnować tych, którzy biurokratycznym postępowaniem będą utrudniali naszemu społeczeństwu realizację zadań partii i rządu³².

³¹ W 1954 r. Komitet Powiatowy PZPR oraz Front Jedności Narodu wystąpił z wnioskiem o wydawanie gazety regionu miechowskiego, zob. Z. Pęcowski, *Bibliografia Ziemi Miechowskiej (do 1978 roku)*, do druku przygot. K. Kasprzyk, Kraków 2002, s. 14.

³² „Głos Miechowski”, 1955, (15 III).

„Głos Miechowski” nie ukazywał się jednak długo, ostatni numer tego czasopisma opublikowano 15 czerwca 1956 roku³³.

W latach późniejszych większym zainteresowaniem czytelników cieszyły się również czasopisma rolnicze, techniczne, teologiczne, instrukcje służbowe oraz biuletyny spółdzielni.

Do nowych środków umasowienia kultury należały radio i telewizja. Z relacji Zygmunta Głowacza – długoletniego pracownika miechowskiej poczty – wynika, że proces radiofonizacji miasta i powiatu rozpoczął się już w 1948 roku. Mieszkańcy przeważnie zaopatrywali się w głośniki, przez które nadawane były dzienniki, słuchowiska, muzyka rozrywkowa i poważna, wiadomości o książkach, powieść w odcinkach, wiadomości sportowe i in. By zwiększyć zaangażowanie mieszkańców w sprawy gospodarcze i kulturalne miasta, zainstalowano również radiowęzeł, który dodatkowo stanowił istotny instrument służący do szerzenia propagandy. Pierwszym operatorem był Adolf Sikora, następnie wspomniany Zygmunt Głowacz. Przez radiowęzeł przekazywane były audycje Polskiego Radia oraz programy lokalne. Informacje dotyczyły spraw rolnych, odbudowy miasta i regionu. Redaktorzy działów kulturalno-rozrywkowych emitowali koncerty życzeń, piosenki z płyt oraz różnego rodzaju pogadanki, często o charakterze humorystycznym; np. w lutym 1955 roku nadano m.in.: *Po miechowskim bruku*, *Chłop miechowski*, *Młodzież i działalność szkolna przed mikrofonem*. Autorami ich byli nauczyciele: Stanisław Pogoda, Weronika Rataj, Janina Buczyńska. Co ciekawe, radiowęzeł miał wydzielone godziny i audycje nie trwały dłużej niż 15 minut. Po 1960 roku, w związku z upowszechnieniem wśród mieszkańców radiodbiorników i telewizorów, audycje nadawane z radiowęzła należały już do rzadkości.

Szeroki zakres oddziaływania na życie intelektualne miechowian miała także inna instytucja kulturalna, jaką było kino. Do roku 1959 filmy były wyświetlane w budynku poklasztornym. Istniało kino półstałe „Lotnik”, które dwa razy w tygodniu wyświetlało filmy na miejscu, a w pozostałe dni w terenie. Następnie zmieniło ono swoją siedzibę – przeniesiono je na ul. Raclawicką, zresztą w tym miejscu funkcjonuje do dziś, ale pod inną nazwą. Dopiero w 1968 roku zakupiono ekran panoramiczny. Jednocześnie funkcjonowało kino ruchome³⁴, które obsługiwało mieszkańców powiatu.

³³ W 1954 r. wydano nr 1–3, w 1955 nr 1–11, w 1956 nr 1–12, zob. Z. Pęcowski, *Bibliografia Ziemi Miechowskiej (do 1978 roku)...*, s. 14.

³⁴ Zasadniczym celem kin półstałych, zwanych również ruchomymi, była organizacja seansów w miejscowościach, w których nie było kina. Jak podaje E. Wejbert-Wąsiewicz, „W PRL największą popularność kino objazdowe przeżywało w latach sześćdziesiątych i siedemdziesiątych. Pod koniec 1968 r. zarejestrowano działalność 506 ruchomych kin, a w 1970 roku – 493. W tych czasach oprócz instytucji państwowych funkcjonowały kina związkowe, społeczne i oświatowe (ruchome, z pokazami na lekcjach w szkołach), pręźnie rozwijał się też oddolny ruch filmowy (DKF-y i AKF-y)”, zob.: E. Wejbert-Wąsiewicz, *O atrakcyjności kina ruchomego w dwudziestym i dwudziestym pierwszym wieku*, „Sztuka i Dokumentacja”, Nr 21: 2019, s. 64.

W badanym okresie również swoją działalność rozwinęło Muzeum Regionalne, którego początki przypadają na 1908 rok. W tym samym roku dziennikarz i publicysta, Stanisław Jan Czarnowski, zawiązał Oddział Polskiego Towarzystwa Krajoznawczego. W skład Zarządu PTK wchodzili: prezes – Henryk Zaporski, sekretarz i skarbnik – Tomasz Wiśnicki oraz członkowie: Jan Nawroczyński, Walery Borzęcki, Ignacy Dotkiewicz, Józef Malewski, Napoleon Normak, Eugeniusz Nowakowski, Edmund Łukasiewicz, Franciszek Wilczyński³⁵. Jak czytamy na stronie Muzeum:

Jednym z pierwszych zadań, przed jakimi stało PTK, było odrestaurowanie trzech pomieszczeń w dawnym budynku klasztornym, które służyć miały jako sale ekspozycyjne, jak również uporządkowanie licznie napływających do muzeum darowizn w postaci prywatnych kolekcji oraz pojedynczych przedmiotów. Warto podkreślić, że już w momencie powstania muzeum, w Miechowie istniało kilkanaście zbiorów prywatnych. Pierwsze eksponaty pochodziły głównie z kolekcji dziennikarza, publicysty i prawnika, a nade wszystko zapalonego archeologa, Stanisława Jana Czarnowskiego, który podarował muzeum przeszło 800 zabytków archeologicznych znalezionych w okolicach Miechowa. Ponadto darczyńcami byli m.in. Tomasz Wiśnicki – pierwszy kustosz muzeum oraz Henryk Zaporski, który podarował kolekcję numizmatów. Pierwsze lata intensywnej działalności oraz zaangażowania członków PTK sprawiły, że w 1913 r. muzeum posiadało już 2000 eksponatów³⁶.

Na podstawie danych uzyskanych z Kroniki Muzeum Regionalnego PTTK w Miechowie dowiadujemy się, iż zebrane zbiory były uporządkowane w działach: historycznym z poddziałami numizmatyki, starodruków, etnograficznym z ukierunkowaniem na region miechowski, a także archeologicznym. Kustoszem muzeum był dawny burmistrz miasta, działacz społeczny i polityczny Julian Piwowski³⁷, który do muzeum przekazał swoje zbiory obejmujące różne dokumenty czy numizmaty.

Należy wspomnieć o innych osobach związanych z działalnością kulturalno-literacką w Miechowie. Na uwagę zasługuje postać Franciszka Kulera – ludowego poety, zwanego przez mieszkańców Miechowa Frankiem spod Miechowa³⁸. Na jego twórczość składają się liczne wiersze ludowe i pieśni obrzędowe. Utwory te nie znalazły szerszego oddźwięku, nie ma

³⁵ Muzeum Ziemi Miechowskiej, *Muzeum dawniej*. Pozyskano z <http://muzeum.miechow.pl/muzeum-dawniej/> (dostęp 12.03.2024).

³⁶ Tamże.

³⁷ T. Zaich, *Miechowanie*, Miechów 2006, s. 79.

³⁸ B. Rajca, *Niedaleko od Miechowa*, Kraków 1974, s. 9.

na ten temat szczegółowych danych, zachowały się jedynie w formie rękopisów³⁹. Ożywioną pracą pisarską dla miasta i regionu wykonał Zbigniew Pęcowski – adwokat, współpracownik Muzeum i członek Towarzystwa Ziemi Miechowskiej, autor obszernej monografii Miechowa i ziemi miechowskiej⁴⁰, a także wielu publikacji na temat dziejów swojej rodzinnej ziemi⁴¹.

Ważnym ogniwem działalności kulturalnej były także inne placówki. W okresie powojennym ich rozwój przebiegał z różnym natężeniem. Jedną z nich był Cech Rzemiosł Różnych, który posiadał świetlicę z telewizorem, mającą zastąpić kinematografię obwoźną⁴². W latach 1953–1959 patronat nad nią objęły Powszechna Spółdzielnia Spożywców i Powiatowy Związek Gminnych Spółdzielni. Instytucje te organizowały życie kulturalne, operując przy tym bardziej tradycyjnymi środkami przekazu, jakim był teatr⁴³ czy muzyka. Tak np. przy Powszechnej Spółdzielni Spożywców w Miechowie powstał zespół teatralny prowadzony przez Romana Masłowskiego, a także chór mieszany, którego kierownikiem był Franciszek Grzebieluch.

Innymi przykładami działalności w tym zakresie były zespoły teatralne przy: Lidze Przyjaciół Żołnierza, Okręgowym Związku Cechów („Amator”), Lidze Kobiet, Związku Nauczycielstwa Polskiego i Komendzie Milicji Obywatelskiej. W latach 1946–1960 zespoły te wystawiły m.in. sztuki *Karpaccy górale* J. Korzeniowskiego, *Takie czasy* J. Jurandota, *Dwie bliźny* A. Fredry, *Sprawa rodzinna* J. Lutowskiego i in. W składzie zespołu znaleźli się: Waław Kowalski – główny reżyser, nauczyciel w Szkole Podstawowej nr 1 w Miechowie, Antoni Warecki – ówczesny aktor opery gdańskiej, Leszek Kwiatek – kierownik Wydziału Finansowego, Henryka Domańska – pielęgniarka Szpitala im. Narutowicza w Krakowie. Pozostali aktorzy amatorzy to Tadeusz Miziołowski, Regina Kubicka i in.

Kontynuatorami organizowania podobnych widowisk teatralnych były młodzieżowe zespoły teatralne. Wśród nich nowe inicjatywy kulturalne podjęli: ówczesny dyrektor Liceum Ogólnokształcącego w Miechowie – Ernest Kolano, a także geodeta – Marian Grzesik. W 1969 roku został założony szkolny teatr słowa „Parada”. Opiekę merytoryczną sprawował Krzysztof Konarski – nauczyciel języka polskiego w miechowskim liceum.

³⁹ Informacje na ten temat uzyskano w 1977 r. od Stanisława Staszewskiego – przyjaciela poety.

⁴⁰ Z. Pęcowski, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków 1967.

⁴¹ Tamże; por. też T. Zaich, dz. cyt., s. 113.

⁴² O infrastrukturę dbała ówczesna władza, „mająca na celu realizację postulatów partyjnych w zakresie kształtowania ideowego Polaków” – por. E. Wejbert-Wąsiewicz, dz. cyt., s. 64.

⁴³ Por. też M. Czerwiński, *Osiągnięcia w zakresie upowszechnienia kultury w Polsce* [w:] *Wybrane zagadnienia rozwoju kultury w Polsce. Zbiór artykułów*, Pracownia Badań CPARA Warszawa 1969, s. 80.

W repertuarze znalazły się m.in. widowiska *Sobótka* oraz *Astrolabium z jodłowego drzewa*, a także wiersze krakowskich poetów z grupy „Tylicz”, które zostały opracowane wspólnie z pracownikami Ośrodka Kultury.

Należy zwrócić uwagę na funkcjonowanie w życiu kulturalno-literackim Miechowa dziecięcych teatrzyków dramatycznych. W 1956 roku powstał świetlicowy zespół dramatyczny przy Szkole Podstawowej nr 1, założony przez Aleksandrę Szafarską – nauczycielkę miechowskiego liceum. Zespół wystawił baśń *Królowa Śniegu* J.Ch. Andersena⁴⁴. Nieco inny charakter miały imprezy organizowane przez młodzież Technikum Handlowego w Miechowie. Utworzono Koło Miłośników Poezji, które było skoncentrowane na organizacji wieczorów teatralnych poświęconych rocznicom urodzin lub śmierci pisarzy polskich i obcych⁴⁵.

W prezentowanym okresie na terenie Miechowa obserwuje się jednak zjawisko ważne w życiu lokalnej społeczności, a mianowicie podejmowanie działań kulturalnych nienarzuconych odgórnie. Z inicjatywy wspomnianego już dyrektora Liceum Ogólnokształcącego w Miechowie – Ernesta Kolany – wielkiego orędownika folkloru – powstał w 1976 roku Zespół Tańca Ludowego „Miechowiacy”⁴⁶. Zespół ten wykonywał polskie tańce narodowe (polonez, mazur, krakowiak, kujawiak, oberek), a także tańce innych narodowości. Zespół Pieśni i Tańca „Miechowiacy” swoją działalność artystyczną, z przerwami, prowadzi do czasów obecnych.

Warto dodać, że w 1960 roku na terenie Miechowa i powiatu powstało 12 zespołów oświatowych i 30 artystycznych; dziesięć lat później istniało już 81 zespołów oświatowych oraz 89 artystycznych. Zespoły te udzielały się w corocznych obchodach Dni Ziemi Miechowskiej. Duży udział miała także Orkiestra Dęta „Sygnał”⁴⁷, której początki sięgają 1902 roku.

Wpływ na rozwój życia kulturalnego miał także Miechowski Ośrodek Kultury. W placówce utworzono zespół muzyczny pod nazwą „Kontrasty”. W składzie zespołu znaleźli się: Barbara Mosna – śpiew, Tadeusz Stano

⁴⁴ „Głos Miechowski” 1956, (15 IV).

⁴⁵ „Głos Miechowski” 1956, (5 II).

⁴⁶ Zespół rozpoczął swoją działalność przy Liceum Ogólnokształcącym im. Tadeusza Kościuszki w Miechowie. Zob. Centrum Kultury i Sportu w Miechowie, *Zespół Pieśni i Tańca Miechowiacy*. Pozyskano z <https://www.ckis.miechow.eu/dom-kultury/zespoły-muzyczne-i-taneczne/zespół-pieśni-i-tanca-miechowiacy/> (dostęp 2.03.2024).

⁴⁷ „Orkiestra dęta «Sygnał» powstała w 1902 r. z inicjatywy społeczności miechowian wspieranych przez proboszcza miejscowej parafii. Pierwsze instrumenty muzyczne zakupiono za pieniądze zgromadzone podczas kwest ulicznych [...] 19 października 1957 r. została ona oficjalnie zarejestrowana w Zjednoczeniu Polskich Zespołów Śpiewaczych i Instrumentalnych pod nazwą: Orkiestra Dęta «Sygnał»”. Za: Centrum Kultury i Sportu w Miechowie, *Orkiestra Dęta Sygnał*. Pozyskano z <https://www.ckis.miechow.eu/dom-kultury/zespoły-muzyczne-i-taneczne/orkiestra-deta-sygnal/> (dostęp 2.03.2024).

– gitara basowa, Aleksander Łudzień – saksofon oraz Tadeusz Własiewicz – gitara. Ośrodek współpracował także ze szkolnymi zespołami tanecznymi, klubami i organizacjami młodzieżowymi w całym powiecie. W ramach prowadzonych w latach 1966–1975 prac służących w zasadzie politycznym i ideowo-wychowawczym celom, zainicjowano sporo przedsięwzięć kulturalnych, m.in. konkursy recytatorskie czy cykliczne spotkania z ciekawymi ludźmi, pisarzami, artystami. Działający przy Ośrodku Kultury Klub Młodzieżowy organizował również wystawy. Ze względu na uwarunkowania polityczne, typ oferowanej tematyki był dość ograniczony. Oto przykłady: *Pejzaż miechowski*, *Stroje regionalne*, *W rytmie ludowym*, *Lenin w Polsce*, a także wystawy dziecięce, najczęściej z okazji Dnia Dziecka⁴⁸. W przypadku organizowanych odczytów sytuacja wyglądała podobnie. Oto przykłady: *Sytuacja międzynarodowa na tle rewolucji kulturalnej w Chinach* (W. Drózd, 19 października 1966), *Zabytki Ziemi Miechowskiej* (Z. Pęckowski, 26 czerwca 1966), *Moje wspomnienia z walk frontowych* (E. Skowroński, 9 marca 1967), *22 rocznica wyzwolenia Ziemi Krakowskiej* (J. Lis, 25 stycznia 1967), *Wybrane zagadnienia z sytuacji międzynarodowej* (J. Lis, 13 lutego 1967), *Problem społeczny i polityczny w Watykanie* (J. Lis, 4 maja 1968), *Sytuacja międzynarodowa – Bliski Wschód* (J. Lis, 26 maja 1969), *Jak powstała Ziemia Miechowska* (Z. Pęckowski, 31 lipca 1971), *Kultura, religia i obyczaje* (T. Mokrzycki, 10 kwietnia 1971)⁴⁹.

Rozważania dotyczące życia kulturalno-literackiego w Miechowie pozwalają na wysnucie kilku wniosków.

1. Należy jasno podkreślić, iż niezależnie od powszechnej tendencji do upolitycznienia prowadzonej działalności kulturalno-oświatowej i literackiej, a także panującej ideologizacji, okres powojenny na terenie Miechowa ukazuje istotne zmiany o charakterze społecznym. Ujawnia się to w aktywnym rozszerzeniu działalności kulturalnej, a także upowszechnieniu kultury wśród społeczności miechowskiej.
2. Mimo polityki odrzucającej spuściznę XX-lecia wiele instytucji Miechowa zachowało ciągłość przedwojennej tradycji i kulturalną specyfikę miasta.
3. Czytelnik miechowskich bibliotek miał możliwość nie tylko korzystać na bieżąco z księgozbioru bibliotecznego, ale był również uczestnikiem wydarzeń organizowanych przez te placówki.
4. Obok instytucji, których działalność sprowadzała się do propagandy kultury, istniały również indywidualne formy uczestnictwa mieszkańców w tej kulturze. Szczególny udział zaznaczył się w amatorskim ruchu artystycznym i kulturalnym w jego najróżniejszych formach, np. konkursach, festiwalach, teatrach niezawodowych.

⁴⁸ Centrum Kultury i Sportu w Miechowie, Dom Kultury, kroniki.

⁴⁹ Tamże.

5. Należy zaznaczyć, iż w badanym okresie Miechów był miastem, w którym dysponowano własną gazetą o lokalno-informacyjnym i propagandowym charakterze („Głos Miechowski”), bibliotekami (publiczna, pedagogiczna i szkolne), muzeum, domem kultury, świetlicami⁵⁰ i innymi placówkami kulturalno-oświatowymi.

BIBLIOGRAFIA

- Janusz Ankudowicz, *Czytelnictwo na tle życia kulturalnego i struktury społecznej mieszkańców małych miast*, Warszawa, Biblioteka Narodowa, 1967
- [b.a.], *Czytelnictwo w Miechowskim stale wzrasta*, „Gazeta Krakowska” 1963, nr 250, (22 X), dod. AB
- [b.a.], *Miechowskie. Biblioteki, księgozbiory, czytelnictwo*, „Gazeta Krakowska” 1961, nr 214 (9–10 IX), dod. AB
- [b.a.], *Wstęp [w:] Wybrane zagadnienia rozwoju kultury w Polsce. Zbiór artykułów*, Pracownia Badań CPARA, Warszawa, Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego, 1969, s. 5–7
- Centrum Kultury i Sportu w Miechowie, Dom Kultury, kroniki
- Centrum Kultury i Sportu w Miechowie, *Orkiestra Dęta Sygnał*. Pozyskano z <https://www.ckis.miechow.eu/dom-kultury/zespoly-muzyczne-i-taneczne/orkiestra-deta-sygnal/> (dostęp 2.03.2024)
- Centrum Kultury i Sportu w Miechowie, *Zespół Pieśni i Tańca Miechowiacy*. Pozyskano z <https://www.ckis.miechow.eu/dom-kultury/zespoly-muzyczne-i-taneczne/zespól-piesni-i-tanca-miechowiacy/> (dostęp 2.03.2024)
- Marcin Czerwiński, *Osiągnięcia w zakresie upowszechnienia kultury w Polsce [w:] Wybrane zagadnienia rozwoju kultury w Polsce. Zbiór artykułów*, Pracownia Badań CPARA, Warszawa, Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego, 1969, s. 72–106
- Dekret z dnia 17 kwietnia 1946 r. o bibliotekach i opiece nad zbiorami bibliotecznymi*, Dz.U. 1946 nr 26 poz. 163. Pozyskano z <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19460260163> (dostęp 2.03.2024)
- Funkcjonowanie bibliotek szkolnych w Polsce (w latach 1945–1989)*, red. Jerzy Jarowiecki, Kraków, Wydawnictwo Naukowe WSP, 1991
- „Gazeta Krakowska”, 1967, (19 IV)
- „Gazeta Krakowska”, 1971, (12 V)
- „Głos Miechowski”, 1955, (15 III)

⁵⁰ W latach 1971–1975 w ramach inicjatywy upowszechnienia kultury w powiecie miechowskim wybudowano dość pokaźną liczbę placówek kulturalno-oświatowych, w tym 25 świetlic, w myśl hasła: „W każdej wsi klub, biblioteka lub punkt biblioteczny”, „Gazeta Krakowska”, 1969, (23 V); tamże, 1971, (16 II).

„Gazeta Krakowska”, 1969, (23 V)

„Gazeta Krakowska”, 1971, (16 II)

„Głos Miechowski” 1956, (15 IV)

„Głos Miechowski” 1956, (5 II)

Piotr Kitrasiewicz, Łukasz Gołębiewski, *Rynek książki w Polsce 1944–1989*, Warszawa, Biblioteka Analiz, 2005

Barbara Kobylec [Biernacka], *Czytelnictwo literatury popularnonaukowej w Miechowie*, praca magisterska, mps w posiadaniu B. Biernackiej

Krystyna Milczarek, *Kultura zideologizowana – kultura skomercjalizowana. Dylematy nauki i praktyki społecznej*, „Kultura i Społeczeństwo” 1997, nr 3, s. 25–39

Muzeum Ziemi Miechowskiej, *Muzeum dawniej*. Pozyskano z <http://muzeum.miechow.pl/muzeum-dawniej/> (dostęp 12.03.2024)

Zbigniew Pęcowski, *Bibliografia Ziemi Miechowskiej (do 1978 roku)*, do druku przygot. K. Kasprzyk, Kraków, Wojewódzka Biblioteka Publiczna, 2002

Zbigniew Pęcowski, *Miechów. Studia z dziejów miasta i ziemi miechowskiej do roku 1914*, Kraków, Wydawnictwo Literackie, 1967

Polska Ludowa w edukacji historycznej, red. Maciej Fic, Katowice, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, 2019

Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Fihel w Miechowie, *Jubileusz stulecia Powiatowej i Miejskiej Biblioteki Publicznej im. Marii Fihel w Miechowie*. Pozyskano z <https://www.biblioteka.miechow.pl/per-aspera-ad-astra.html> (dostęp 15.03.2024)

Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Fihel w Miechowie, *Miechowska Książnica w trosce o czytelnika i na straży dziedzictwa kulturowego ziemi miechowskiej*. Pozyskano z <https://www.biblioteka.miechow.pl/historia.html> (dostęp 2.03.2024)

Brunon Rajca, *Niedaleko od Miechowa*, Kraków, Towarzystwo Przyjaciół Ziemi Miechowskiej, 1974

Maria Słusznik, *Kartki z dziejów książki w Miechowie*, Miechów, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna im. Marii Fihel, 2013

Maria Słusznik, *Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna w Miechowie 1923–2003. Historia i współczesność*, Miechów, Powiatowa i Miejska Biblioteka Publiczna, 2004

Ewelina Wejbert-Wąsiewicz, *O atrakcyjności kina ruchomego w dwudziestym i dwudziestym pierwszym wieku*, „Sztuka i Dokumentacja”, Nr 21: 2019, s. 59–72

Wielka historia Polski, T. 5, Cz. 1, Czesław Brzoza, *Polska w czasach niepodległości i II wojny światowej (1918–1945)*; Cz. 2, Andrzej Leon Sowa, *Od Drugiej do Trzeciej Rzeczypospolitej (1945–2001)*, Kraków, „Fogra”; Warszawa, „Świat Książki”, 2003, s. 473–682

Wybrane zagadnienia rozwoju kultury w Polsce. Zbiór artykułów, Pracownia Badań CPARA, Warszawa, Centralna Poradnia Amatorskiego Ruchu Artystycznego, 1969

Tadeusz Zaich, *Miechowianie*, Miechów, druk. Drukarnia Skleniarz, 2006

Jadwiga Zając [Horyń], *Życie kulturalno-literackie w Miechowie w latach 1945–1975*, praca magisterska napisana pod kierunkiem E. Chudzińskiego w Instytucie Filologii Polskiej Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Krakowie, Kraków 1977; mps w posiadaniu autorki

Ziemia Miechowska, oprac. Adam Staniek, Kraków, Wydawnictwo Artystyczno-Graficzne, 1969